

Vind het geschikte lied!

Anno 2017 is het kerkliedrepertoire explosief gegroeid. Voor elk aspect van vieren en geloven moet wel een mooi lied op maat te vinden zijn, maar hoe vind je je weg in de twaalf gangbare verzamelbundels en zo'n tachtig kleinere bundels? En waar vind je informatie over de herkomst van liederen en meer over bewerkingen en koorzettingen? De Kerkliedwiki helpt.

Ooit was het kiezen van kerkliederen voor een eredienst overzichtelijk. Er was keuze uit 150 psalmen (en enige gezangen), waarvan de tekst en de melodie bekend waren. Effectief misschien iets minder, want er waren ook impopulaire melodieën en teksten die men liever oversloeg. De vakbroeders wisten waar ze uit konden kiezen, en de rolverdeling was duidelijk: de predikant bepaalt de te zingen psalmen, de organist zorgt voor de begeleiding van de gemeentezang en kiest de eventuele bewerkingen van de melodieën. Het repertoire was overzichtelijk en vertrouwd, dus was het kiezen van liederen geen al te ingewikkeld deel van de voorbereiding van de dienst.

Het actuele repertoire

Anno 2017 is het kerkliedrepertoire explosief gegroeid. Er zijn nu zo'n 12 gangbare verzamelbundels, met opgeteld meer dan 6700 liederen (waarin de psalmen en liturgische gezangen nog niet eens zijn meegeteld)¹. En daarnaast zijn er zo'n 80 kleinere bundels in omloop met kerkliederen van één of meer auteurs. Natuurlijk zitten er dubbeltellingen in dat aan-

tal liederen. Een lied kan immers voorkomen in verschillende bundels, al dan niet in gewijzigde vorm. Maar dat de keuze tegenwoordig enorm is mag duidelijk zijn. Voor elk aspect van vieren en geloven moet toch wel een mooi lied op maat te vinden zijn. Dat legt de lat hoog voor wie een liturgie van een viering voorbereidt.

De beginregel van een lied dekt niet altijd de lading, dus dat maakt het kiezen vanuit de index niet altijd gemakkelijk. Bovendien krijgt een lied altijd maar één plek in een liedbundel en kiest de redactie in welke rubriek het lied wordt opgenomen. Een lied terugvinden dat in meer rubrieken kan passen is dus niet eenvoudig.

Een heel andere ontwikkeling is de komst van de beeldschermen in de kerk. Voor het zingen van een lied is het niet meer noodzakelijk dat iedereen de beschikking heeft over een eigen bundel. Lieder worden met tekst, en vaak ook notenschrift, getoond op één of meer beeldschermen in de kerk. Dat heeft tot gevolg dat het zingen van een zeer goed passend lied uit een andere bundel technisch veel gemakkelijker is geworden.

Gereedschap voor liturgiemakers

Voor alle vragen die voortkomen uit de huidige situatie is de Kerkliedwiki ontworpen. Het is een website met een ingebouwde zoekmachine, die snel helpt om mogelijk geschikte liederen te vinden, ongeacht in welke bundel ze staan. Je hoeft zo niet alle bundels te kennen, maar wel de handigste zoekfuncties van de Kerkliedwiki. In dit artikel bespreken we een aantal zoektips, die helpen om deze website optimaal te gebruiken.

De beste tip is: ga er zelf mee experimenteren. Er is een pagina met een compacte uitleg over alle zoekfuncties: zie de webversie van dit artikel op www.handelingen.com

Wat is de Kerkliedwiki?

Voor wie het fenomeen nog niet kent een korte introductie. De Kerkliedwiki is een gratis online naslagwerk met informatie over alle kerkliederen uit liedbundels die worden gebruikt in Nederland en Vlaanderen. Op dit moment zijn er bijna 3.000 liederen ingevoerd.

Voor elk lied is er een pagina met daarop de basisinformatie: dichter, componist(en), herkomst en ontstaansperiode, metrum, melodie(ën), liedvorm, doelgroep, verwantschap met bijbelteksten, moment in het kerkelijk jaar, moment in de viering, thema, en uiteraard de bundels waarin het lied voorkomt met het liednummer. Wanneer dat auteursrechtelijk mogelijk is, wordt ook de volledige tekst en bladmuziek van het lied opgenomen op deze pagina. Verder is er nuttige en leuke informatie te vinden, zoals over het ontstaan en de betekenis van een lied, een goed luistervoorbeeld, en soms

informatie over bepaalde culturele aspecten, bijvoorbeeld als het lied een speciale bewerking kent, of een rol speelt in een bepaalde film.

Bekijk eens een Kerkliedwiki-pagina van een lied, en let dan vooral op de rechterkolom. Daar staan alle relevante gegevens bij elkaar.

De Kerkliedwiki is niet alleen georiënteerd op de teksten van de liederen. Ook de kerkmusici worden uitgebreid bediend met per melodie een overzichtspagina waarop alle bewerkingen, begeleidingen en koorzettingen per melodie zijn geïnventariseerd van allerlei componisten.

Op dit moment zijn er maar liefst 40.000 verwijzingen ingevoerd naar muziekuitgaven en soms ook naar direct online te vinden bladmuziek, bij alle liederen van het *Liedboek 2013*. Dit wordt nog verder uitgebreid voor andere gangbare liedbundels.

De Kerkliedwiki is dus niet alleen een informatiebron over liederen, maar ook een zoekstelsel om de weg te vinden in het enorme aanbod aan liederen.

De basis: het zoekvenster

In de rechterbovenhoek van het scherm staat een zoekvenster. Dat is de meest voor de hand liggende plek om een zoekvraag op de website te stellen. Denk aan een beginregel of titel (dat kan verschillen!) van een lied, de naam van een dichter of componist. Maar ook een bijbelboek, een moment in het kerkelijk jaar, een land van herkomst, een naam van de melodie. Alles is mogelijk (net als bij Wikipedia). De website doet alvast suggesties zodra er enkele letters worden ingetypt. Het zoekresultaat kan een ar-

tikel zijn, maar ook een overzicht van resultaten waar het gezochte woord in voorkomt.

Inhoudsopgaven van alle liedbundels

Een unieke eigenschap van deze website is dat op overzichtspagina's ook links kunnen staan naar artikelen die nog gemaakt moeten worden. De blauwe links verwijzen altijd naar bestaande artikelen, de rode naar nog niet bestaande.

Die functie is bijzonder handig voor het presenteren van de inhoudsopgave van een bundel. Het kunnen zoeken van een liedtitel in zo'n inhoudslijst kan namelijk ook al enorm helpen. Denk bijvoorbeeld aan de vraag naar dat ene favoriete lied bij de voorbereiding van een uitvaartdienst, waarvan de bundel niet bekend is. Bij elke bundel zijn er twee overzichtspagina's gemaakt: één met de volledige inhoudsopgave van de bundel, met de rubrieksindeling zoals de samenstellers van de bundel die hebben bepaald. En daarnaast een overzicht van alle reeds ingevoerde liederen op alfabetische volgorde.

Semantisch zoeken

Voor het invoeren van de gegevens per lied gebruiken we een overzichtelijk online formulier, waarop alle informatie eenvoudig kan worden ingevuld door wie mee wil werken. Met al die gegevens is het mogelijk om op basis van semantische zoektechnieken liederen te vinden. Alle benodigde coderingen daarvoor worden via het formulier automatisch in het bestand aangebracht.

Voor de hand liggende toepassingen zijn de zoekvragen naar liederen passend bij een bepaalde gelegenheid of bijbeltekst, maar er zijn ook interessante combinaties mogelijk.

Over de Kerkliedwiki

De website www.kerkliedwiki.nl is gestart in 2012 en wordt gevuld door kenners (theologen, hymnologen, kerkmusici, ICT-experts) en geïnteresseerde liefhebbers van het kerklied. Er wordt gewerkt onder leiding van een projectteam van de Stichting Kerkmuziek Netwerk. Je hoeft geen ICT-expert te zijn om bij te dragen en als vrijwilliger je kennis te delen. Auteursrechten en licenties zijn daarbij uiteraard van belang, vandaar dat begonnen is om per lied aan te geven bij wie de auteursrechten liggen en onder welke licentie het lied valt.

Een grote wens van veel gebruikers is om van alle liederen goede luistervoorbeelden te hebben. Helaas staat er wel veel op bijvoorbeeld YouTube, maar lang niet altijd van een bruikbare kwaliteit. We dagen daarom kerkmusici uit om deze hiaten in te vullen en goede audiobestanden te maken. Bij de Geneefse psalmen zijn speciaal voor de Kerkliedwiki alle melodieën al opnieuw ingespeeld.

Het netwerk van vrijwilligers dekt inmiddels alle kerkelijke stromingen, verschillende muzikale voorkeuren en liedbundels goed af. Maar meer liefhebbers die (ook incidenteel) willen meehelpen zijn natuurlijk van harte welkom. Daarvoor wordt enkele keren per jaar een Kerkliedwiki Schrijfdag georganiseerd in Amersfoort.

De Kerkliedwiki krijgt zo'n 1.000 unieke bezoekers per dag, en het afgelopen jaar zijn er meer dan een miljoen pagina's bekeken.

Zo kan er worden gezocht naar liederen die in twee bundels voorkomen. Handig bij de keuze van liederen uit zowel de protestantse als de rooms-katholieke traditie voor bijvoorbeeld een gemengde huwelijksviering. Of liederen die uit een bepaald land komen, bijvoorbeeld bij een uitwisselingsproject met een partnergemeente uit een ander land. Of liederen die in een bepaalde tijdsperiode zijn ontstaan, bij een specifiek herdenkingsjaar (zoals 500 jaar Reformatie).

Veel voorkomende zoekingen

Lieder zoeken bij het moment in het kerkelijk jaar en bij een bepaalde bijbeltekst is de standaard ordening die we van oudsher ook in veel liedboeken tegenkomen. Maar dat is zeker niet de enige zoekingang. Voor het zoeken per bijbeltekst gaan we een stap verder dan het leesrooster. Uiteraard kun je zoeken op bijbelboek, en daarbinnen op hoofdstuk en versnummer. Maar wat als je een lied bij een bekend bijbelverhaal zoekt, zonder dat je de exacte vindplaats weet? Daarom wordt er nu aanvullend gewerkt aan het ontsluiten van alle verhalen in de Bijbel (de perikopen).

Voorbeeld: Zoeken op Noach (bijbelverhaal) brengt je precies bij alle liederen die naar dit verhaal in Genesis verwijzen (Genesis 6:5 tot 9:29). Je kunt echter ook zoeken op liederen over de bijbelse persoon Noach, maar dan krijg je alleen liederen waar Noach ook echt als persoon in voorkomt. Een lied als ‘*Water, water van de doop*’ hoort er dan dus niet bij, terwijl een vers in het lied wel verwijst naar een deel van het verhaal van Noach (Genesis 9:8-17).

Andere logische zoekingen zijn uiteraard de zondag (bijv. Oculi), feestdag (bijv. Hemelvaart) of periode in het kerkelijk jaar (bijv. Advent).

Maar er is nog veel meer mogelijk:

- Welke kerkliederen uit Engeland zijn in een Nederlandse vertaling beschikbaar?
- Welke liederen zijn er gemaakt op de melodie ‘Eventide’ van William Henry Monk?
- Zijn er andere liederen met het metrische schema 8-8-7-8-8-7, zodat ik een andere melodie kan gebruiken?
- Wat is de Nederlandse versie van het lied ‘*Wer nur den lieben Gott lässt walten*’?
- Wat is de beginregel van Psalm 65 in de psalmberijming van 1968, en in die van 1773?
- Welke liederen zijn in canon te zingen?

Op al dit soort vragen biedt de Kerkliedwiki antwoorden.

Zoeken op combinatie

Het gericht zoeken van liederen wordt pas echt interessant door meer criteria in een zoekopdracht te combineren.

Het is bijvoorbeeld mogelijk om te zoeken naar liederen die:

- a. passen bij de eerste zondag van Advent,
- b. gaan over het thema ‘licht en duisternis’,
- c. geschikt zijn om met kinderen te zingen.

In dit geval houd je momenteel drie liederen over. Maar door te spelen met de zoekfilters kunnen allerlei andere combinaties van eigenschappen worden gemaakt, al naar gelang de behoefte. Onder aan de pagina staan de links naar de liederen die daaraan voldoen. Blijven er te weinig liederen over, dan is een filter weer net zo eenvoudig weg te klikken.

Nog een paar voorbeelden:

- Welke liederen zijn in canon te zingen in de Paastijd?
Kies de filters: Vorm = Canon en Kerkelijk jaar = Paastijd.
- Welke liederen zijn geschikt voor kinderen, gaan over Maria en passen in de Kersttijd?
Kies de filters: Doelgroep = Kinderen; Bijbels persoon = Maria; Kerkelijk jaar = Kersttijd.
- Welke liederen voor Advent gaan over het thema Vrede en gerechtigheid en zijn geschikt als lied bij de Maaltijd van de Heer?
Kies de filters: Kerkelijk jaar = Adventstijd; Thema = Vrede en gerechtigheid; Liturgie = Maaltijd van de Heer.

Natuurlijk staat of valt elke zoekmogelijkheid met de juiste gegevens per lied. Daar wordt nog steeds volop aan gewerkt.

Om het completer te maken en om eventuele foutjes op te lossen gaan de liederen door vele handen. Het is juist deze ‘*wisdom of the crowd*’,

de inbreng van gebruikers van kerkliederen, die van onschatbare waarde is. <

Noot

¹ Meegeteld zijn: *Liedboek*, *Liedboek voor de Kerken*, *Evangelische Liedbundel*, *Gereformeerd Kerkboek*, *Gezangen voor Liturgie*, *Hemelhoog*, *Op Toonhoogte*, *Opwekking*, *Oud-katholiek Gezangboek*, *Weerklank*, *Zangen van zoeken en zien*, *Zingt Jubilate*.

* Dit artikel vindt u integraal op de website www.handelingen.com, waardoor de genoemde weblinks makkelijk te raadplegen zijn.

Lydia (drs. C.D.) Vroegindewij is uitgever/project-leider van de Kerkliedwiki en voorzitter van de stichting Kerkmuziek Netwerk. Als theoloog en musicoloog werkt zij momenteel aan een proefschrift over het thema ‘troost’ in de werken van Luther en Bach.
E l.vroegindewij@gmail.com
W www.kerkmuzieknetwerk.nl